

Brandstorps kyrka och klockstapel

Antikvarisk medverkan i samband med utvändigt ommålning och tjärning
Brandstorps socken i Habo kommun, Jönköpings län,
Skara stift

Brandstorps kyrka och klockstapel

Antikvarisk medverkan i samband med utvändigt
om målning och tjärning,
Brandstorps socken i Habo kommun, Jönköpings län,
Skara stift

Jönköpings läns museums dnr: 230/2017

Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård
Grafisk mall: Anna Stålhammar

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

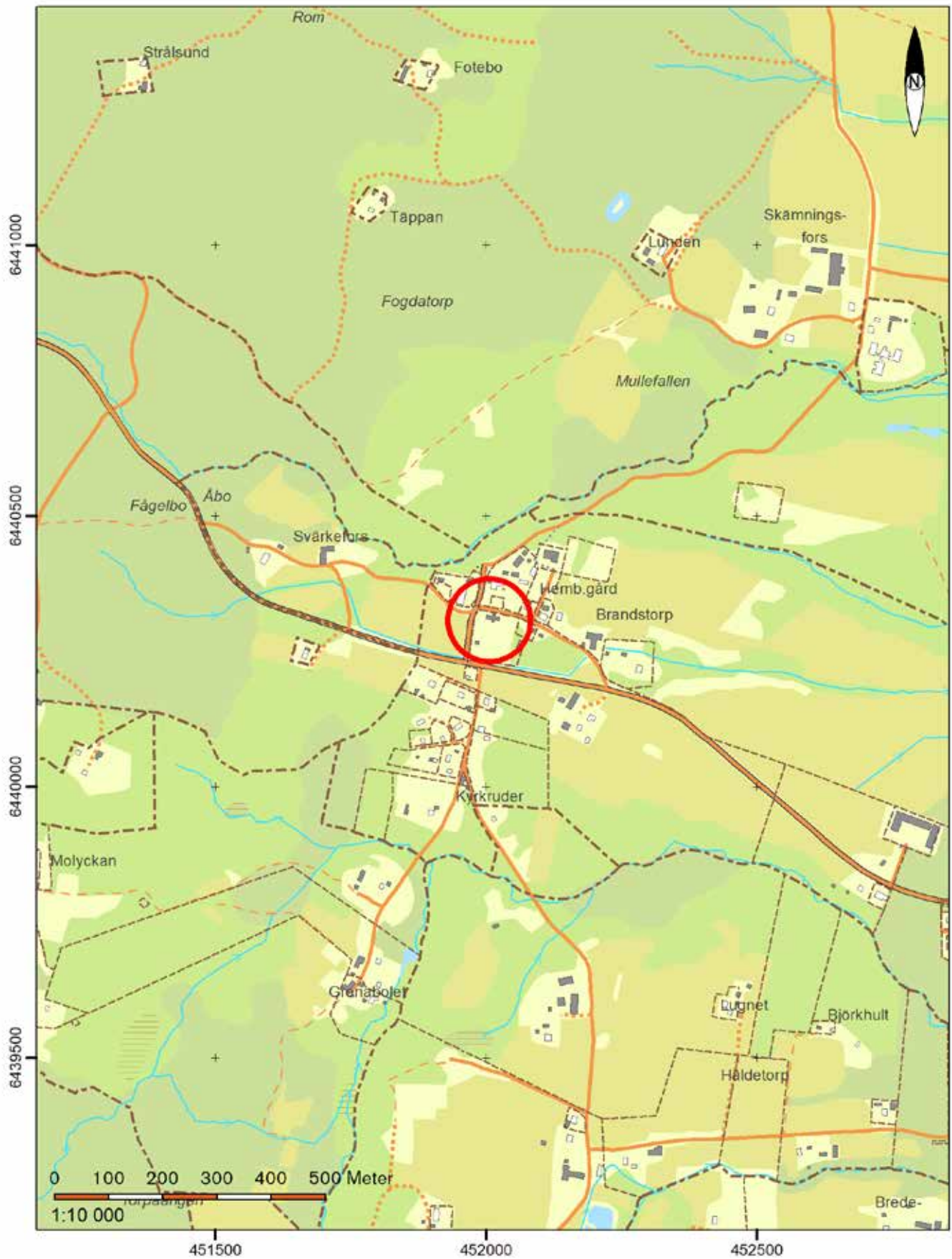
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2020

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte.....	5
Historik.....	5
Beskrivning inför åtgärder.....	7
Vidtagna åtgärder.....	7
Målning av fasad.....	7
Tjärstrykning.....	8
Sammanfattning.....	8
Utvärdering.....	8
Antikvariska frågor och avvägningar.....	9
Spåntakets behandling.....	9
Tidigare kulör foder.....	9
Kvarvarande arbeten.....	10
Administrativa uppgifter.....	10
Referenser.....	11
Arkiv.....	11
Tryckta källor och litteratur.....	11

Bilagor

Bilaga 1. Bildbilaga.....	13–16
------------------------------	-------

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Habo pastorat har under sommaren och hösten 2018 genomfört underhållsarbeten på Brandstorps kyrka. Kyrkan har målats om och taket och klockstapeln har tjärstrukits. Länsmuseet har genom antikvarie Britt-Marie Börjesgård på pastoratets uppdrag följt arbetena som sammanfattas i den föreliggande rapporten. Då arbetena var av underhållskaraktär behövdes inget tillstånd av länsstyrelsen.

Syfte

Syftet med arbetena var hålla kyrkan i gott stånd. Syftet med den antikvariska medverkan var att dokumentera de genomförda åtgärderna i allmänhet, men även att fånga upp eventuella kulturhistoriska iakttagelser.

Historik

Brandstorps kyrka är en korsformad timmerkyrka uppförd 1697. Kyrkan är välbevarad och utgör ett värdefullt exempel på den karolinska periodens byggnadstradition. Kyrkans timrade väggar är utvändigt spånklädda och rödfärgade under det brant valmade sadeltaket. I norr finns ett vapenhus från år 1700 och i söder en

Kyrkan före åtgärd.

Klockstapeln och "stigluckan" före åtgärd.

sakristia från 1754, vars väggar är klädda med locklistpanel. Över korsmitten rider ett mindre torn med en kort spira. Samtliga takfall är täckta med tjärade spån.

Kyrkan moderniserades i slutet av 1800-talet, den tidigare rödfärgade kyrkan blev då gulmålad och spiran täcktes med plåt. Vid en restaurering 1923, efter förslag av arkitekt Erik Fant, återfick kyrkan mycket av sin ursprungliga karaktär. Utvändigt fick kyrkan bland annat sin röda fasadfärg åter och spiran kläddes med spån. Taket lades om med sågad ekspån.

År 2012 lades spåntaket om med kluven furuspån och takfallen lades då med viss mönsterläggning. Förebilden till detta var dels Kinnerus målning i kyrkan från 1748, som skildrar den yttersta dagen förlagd till Brandstorps kyrkogård med kyrkan i fonden dels teckningar från 1829 som folklivsforskaren Nils Månsson Mandelgren utförde och som i princip är identiska med Kinnerus skildring. Spånen var tjärdojade när de lades och tjärades sedan påföljande år. År 2015 byttes hänggrännorna och stuprören i koppar ut mot nya i varmförzinkad plåt som betades och målades med röd linoljefärg.

Vapenhuset före åtgärd.

Vapenhusets fönster före åtgärd.

Beskrivning inför åtgärder

Taket, som bara har tjärats en gång sedan läggningen var i behov av omtjärning, då det initialt är viktigt att mätta spånen med tjära. Också klockstapeln och det lilla brädtaket över grinden in till kyrkogården var i behov av omtjärning. Kyrkans rödfärgade fasader hade delvis dålig täckning och oljefärgen på fönster och foder hade börjat flaga.

Vidtagna åtgärder

Målning av fasad

Den slamfärgade fasaden borstades och rengjordes inför ommålningen. Rödfärgen lades på med pensel i två strykningar. I den första strykningen späddes färgen någon med vatten, den andra strykningen utfördes med outspädd färg. Äkta Falu rödfärg nyttjades.

Oljemålade foder och dörrar skrapades och rengjordes. När färgen flagade kraftigt skrapades in till fast underlag, i de fall färgen hade god vidhäftning lämnades den och kanter mot skrapade ytor putsades. Renskrapade ytor grundades, mellanströks och slutströks.

Strykning med rödfärg på den dessförinnan väl rengjorda fasaden.

Bestämning av kulören på fönster- och dörrfoder.

Nyttjad tjära.

Pågående tjärstrykning av taket och det låga tornet i korsmitten med dess spira.

Ytor med bevarad färg ströks två gånger. Fönster-, dörrfoder och fönsterkarmar målades i en grå kulör, enligt linoljefärgslikaren kulör 4A 786+98 som är blandad av grön umbra (786) och bensvart (98) och ersätter tidigare grå umbra i RAÄ linoljefärgslikare. Fönsterbågarna lyftes ur och skrapades och målades i verkstad, de målades i en vit kulör. Dörrarna målades med svart linoljefärg. Järnräcket vid västra entrén rostskyddsbehandlades och ströks sedan med svart linoljefärg. Stuprör och hängrännor, som var relativt nymålade bättrades med röd linoljefärg. Wibos linoljefärg nyttjades.

Tjärstrykning

Kyrkans samtliga takfall, torn och spira tjärströks. Vidare tjärströks klockstapeln och taket över grinden in till kyrkogården. Samtliga ytor rengjordes före strykning genom borstning. Tjären ströks varm, den upphettades på plats till 70 grader. Samtliga ytor ströks två gånger. Opigmenterad tjära nyttjades, produkt: Dalbränd trätjära 773, från Ausun i Kungsbacka. Klockstapelns gavelrösten rödtjärades med rödtjära från samma leverantör.

Sammanfattning

De aktuella arbetena har innefattat:

- ommålning av kyrkans fasad, fönster och portar i befintlig kulör,
- tjärning av tak och klockstapel samt rödtjärning av klockstapelns gavelspetsar.

Utvärdering

Slutbesiktning av de utförda arbetena genomfördes den 16 november 2018. Vid besiktningstillfället deltog, från pastoratet Claes-Olof Mattsson, entreprenör Johannes Magnusson, Magnussons Måleri AB, Hjo, Ingvar Blixt, besiktningsman tillika projektledare Ritningen Arkitektbyrå, Skövde, samt antikvarie Britt-Marie Börjesgård, länsmuseum.

Pastoratet hade utsett Jönköpings läns museum, Britt-Marie

Börjesgård till antikvarisk medverkande. Vid besiktningen gjordes några anmärkningar, tjäran på klockstapeln och de mindre takfallen på kyrkan hade inte trängt in, utan låg kvar som en brunaktig hinna på ytan. Vidare hade det runnit tjära över detekteringskabeln till brandlarmet. Entreprenören skulle rengöra kabeln och kontakta larmföretaget för kontroll av funktionen.

Rödfärgen upplevdes delvis ha dålig täckning på kyrkans södra och västra fasad. Det noterades en viss träresning och skägghet i några hårt skrapade foder, ytan var i behov av slipning. Anmärkningar och resterande målningsarbeten skulle utföras under våren 2019. Entreprenören skulle lämna material- och kulörförteckning, uppgifterna har stämts av muntligt i samband med rapportskrivningen.

En efterbesiktning fastställdes till i juni 2019 men genomfördes först den 23 september 2019, i samband med arbeten i Fiskebäck. Vid efterbesiktningen beslöts att entreprenören skulle stryka om klockstapelns ben. Vidare kvarstod frågan om rinningar på branddetektorkabeln, då den enligt brandkontrollant hade förlorat sin funktion.

Länsmuseets generella synpunkt var att arbetena i stort var väl utförda. De slutförda arbetena hade genomförts på ett antikvariskt tillfredsställande sätt och godkändes därför.

Antikvariska frågor och avvägningar

Spåntakets behandling

I samband med omläggningen av taket 2012, då man återgick till den äldre dekorativa mönsterläggningen med romber på takfallen aktualiserades frågan om att också rödtjära taken enligt äldre förebild. Det fanns inget gehör inom kyrkorådet för en sådan åtgärd. Inför den nu aktuella omtjärningen lyftes frågan igen, inte heller denna gång fanns något lokalt intresse av en sådan förändring.

En iakttagelse vad gäller spåntaket är att spånen har åldrats olika på tornets väggar i förhållande till taken. Spånen på väggarna var inte lika grånade vilket också gör att tjäran inte upplevs lika svart på lanterninen utan där lyser träet igenom på ett annat sätt och lanterninen framstår närmast som röd i vissa ljusförhållanden, trots att behandlingen på de olika ytorna är densamma.

Tidigare kulör foder

I samband med att fönster- och dörrfoder skrapades framträdde en tydlig grön kulör, troligen kromoxidgrönt, i botten under flera lager av grå färg. När denna färgsättning var aktuell får bli en kvalificerad gissning.

Kromoxidgrön är känt sedan början av 1800-talet, färgen kommer i handeln först på 1860-talet och blir då och fram i sekelskiftets nystilar 1900 en mycket populär färg. Men även under nationalromantiken under 1910–1920-talen förekommer den gärna just

Pågående arbeten. Taket och klockstapeln tjärströks från lift.

I flaggade partier syntes redan före skrapning en tydlig grön kulör i botten.

Vid skrapning av dörrfodren framträdde den tidigare kromoxidgröna kulören tydligt.

som kulör för fönster och omfattningar. Kulören fortsätter att vara populär in på 1930–1940-talen.

Vid renoveringen på 1870-talets slut målades kyrkan, i en gul slamfärg med inblandning av linolja, taket svart, portarna ljusgrå och dörrfoder mörkgrå (Jespersion). Kulören på fönstren nämns inte. År 1923 återfick kyrkan ett mera ursprungligt utseende med en traditionellt rödfärgad fasad, taket behölls dock svart. Om uppgifterna om att dörrfodren målades mörkgrå vid renoveringen 1877–78 stämmer kan man anta att även fönsterfodren följde samma schema. Detta gör att man kan förmoda att den gröna färgen tillkom vid renoveringen 1923.

Kvarvarande arbeten

I samband med rapportskrivandet noterades att rännalerna som byttes i samband med att taket lades om 2012 inte hade målats när hängränna byttes 2015 som ursprungligen var tanken. Rännalerna är utförda i rostfri plåt och är därmed förhållandevis framträdande mot det tjärade taket. Plåtarna målas lämpligen sommaren 2020 när klockstapeln ska tjäras om, då detta kommer att utföras från lift.

En bild som illustrerar hur påtagligt synliga de rostfria rännalerna är.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:.....	230/2017
Byggherre:.....	Habo pastorat
Projektledare:.....	Ingvar Blixt, Ritningen Arkitekt- byrå, Skövde
Entreprenör:.....	Magnussons Måleri, Hjo
Antikvarisk medverkan:.....	Britt-Marie Börjesgård
Rapportansvarig:.....	Britt-Marie Börjesgård
Rapportgranskning:.....	Anders Franzén
Län:.....	Jönköpings län
Kommun:.....	Habo kommun
Socken:.....	Brandstorps socken
Fastighetsbeteckning:.....	Habo Brandstorp 1:31

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Brandstorps kyrka

Tryckta källor och litteratur

Gullbrandsson, Robin. 2013. *Brandstorps kyrka. Antikvarisk medverkan i samband med omläggning av spåntak*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2013:10.

Gullbrandsson, Robin. 2015. *Brandstorps kyrka. Antikvarisk medverkan i samband med byte av hängrännor och stuprör*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2015:34.

Jesperon, Barbro. 1975. *Brandstorps kyrka. Sveriges kyrkor Västergötland*. Stockholm.

Bilaga 1. Bildbilaga

Fotografier tagna vid slutbesiktningen den 16 november 2018 samt vid efterbesiktning den 23 september 2019.

Vapenhuset och entrén.

Branddetekteringskabeln på kyrkan var fri från stänk.

Detalj av sakristians tak och kyrkans östra vägg med den inmålade hängrännan och stupröret.

Vissa foder var lite dåligt slipade efter skrapningen vilket påpekades vid slutbesiktningen.

Kyrkans tak och spira.

Kyrkan och klockstapeln från söder.

Översikt från öster.

Klockstapeln och de rödtjärade gavelspetsarna.

Vid slutbesiktningen noterades viss hinnbildning i tjäran och dropp på klockstapelns syllstenar.

Även på taket över ingången till kyrkogården var det problem med viss hinnbildning i tjäran.

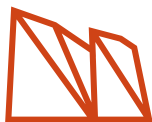
Klockstapeln från söder.

Efterbesiktning av klockstapeln i september 2019, hinnbildningen som noterades vid slutbesiktningen är fortfarande synbar..

Under hösten 2018 målades Brandstorps kyrka om och klockstapeln och kyrkans tak tjärströks.

Byggnadsvårdsrapport 2019:33
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM